

Ordboksakta

NINA MARTOLA

I detta nummer av Språkbruk (s. 40) ingår en notis om att Svenska Akademiens ordlista (SAOL) nu finns tillgänglig på nätet. Med anledning av det kan det vara bra med litet fakta om några svenska ordböcker. För precis som det går bättre att skruva i en skruv med en skruvmejsel än med en nagelfil når man bäst resultat i fråga om ordboksanvändning om man väljer rätt redskap, dvs. slår upp i en ordbok som är tänkt för det syfte man använder den för.

SAOL är en ordbok för kontroll av rättstavning, böjning (och i viss utsträckning uttal). Man ser ganska ofta att skribenten hänvisar till SAOL

när de vill åberopa en vederhäftig källa för ords betydelser. Men ordlistan är inte tänkt att användas som definitionsordbok. SAOL är en normativ ordbok och ordförklaringar eller definitioner förekommer företrädesvis för flertydiga ord och för svåra ord. I många fall, t.ex. för nästan alla sammansättningar, saknas förklaring helt och hållet. Exempelaterialet i artiklarna är också ytterst knapphändert. För jämförelsens skull kan vi se hur artikeln *hus* ser ut i SAOL och i Nationalencyklopedins ordbok (NEO):

hus s. -et; pl. = • gå man ur
huse mangrant

SAOL

hus subst. ~et, plur. ~, best. plur. ~en, äld. dativ ~e

ORDELD: hus-et

I uppbyggd konstruktion bestående av ett system av vågräta och lodräta ytor som avgränsar ett slutet utrymme avsett för boende, vistelse eller förvaring e.d.; vanl. av relativt begränsad storlek, ofta för ett el. ett fåtal hushåll (→byggnad 1): husgrund; huslänga; hustak; badhus; bostadshus; bätthus; hyreshus; höghus; hönshus; radhus; stenhus; trähus; växthus; bygga ~; från det inre av ~et hördes röster; under semestern hyrde de ett ~ på västkusten; familjen har köpt ett gammalt ~ med stor tomt

BET.NYANSER: a) spec. om offentlig byggnad, ofta med tonvikt på verksamheten (mest i sms.): kulturhus; läkarhus; missionshus; polishus; Folkeets ~; pjäsen spelas för fulla ~; ~ets vin b) ofta särsk. med tanke på gruppen av inneboende el. verkande personer, spec. om familj e.d.: fadershuset; herrn i ~et; dottern i ~et; ett gästfritt ~ c) spec. äv. om endera av delarna av tvådelat parlament; särsk. i fråga om eng. och amerikanska förh. (mest i sms.): representanthuset; underhuset; överhuset

IDIOM: (bjuda på) vad ~et förmår (bjuda på) vad som kan åstadkommas med de resurser som finns hemma; det tar ~ i helvete det blir ett förskräckligt rabalder (starkt vard.); gå man ur ~e samfällt bege sig iväg på uppdrag, till evenemang e.d.; gå på ~et gå på toaletten; göra rent ~ (med ngt) el. motsvarande helt avskaffa (ngt); ha / hålla öppet ~ ta emot gäster eller besökare när som helst på dagen ofta dock mellan vissa klockslag; hålla ~ vistas på viss plats; se om sitt ~ ordna sina angelägenheter på bästa sätt (urspr. bibl.)

HIST.: före 1520; fornsv. hus; gemens. germ. ord, urspr. trol. 'höje'; jfr hos, hysa

2 (mest i sms.) naturligt slutet utrymme: fröhuis; kärnhuis; sigeln med sitt ~

BET.NYANS: om slutet utrymme som utgör del av konstruktion och inte anv. för förvaring: kompasshus; vevhus

HIST.: före 1520; se hus 1

3 släkt med förnåma anor särsk. om furstesläkt: ~et Bernadotte; habsburgska ~et

BET.NYANS: om firma e.d., särsk. sådan som i flera generationer tillhört samma släkt: handelshuis; modehuis; ~et Bonnier, det kända bokförlaget

KONSTR.: ~et NAMN

HIST.: sedan 1526; se hus 1

Vill man kontrollera ords betydelse är det en så kallad definitionsordbok man ska anlita. Den mest omfattande ordboken över modern svenska är Nationalencyklopedins ordbok i tre band. NEO är en deskriptiv ordbok som syftar till att beskriva ordens betydelse och användning utan att ta ställning till om den beskrivna användningen är korrekt eller inte. NEO redovisar i någon mån t.ex. stavelsevarianter och böjningsvarianter som inte rekommenderas av språkvården.

Som framgår av artikeln *hus* ger NEO mycket utförlig information om orden jämfört med SAOL. Varje uppslagsord, också alla sammansättningar, har en definition. Olika betydelsenyanser tas upp och illustreras med exempel. Exempelaterialet är rätt rikligt. Dessutom anges det hur ord konstrueras, t.ex. att det heter *ge någon något* eller *ge något till någon* och *glad för* eller *över* eller *åt* något.

För flitiga ordboksanvändare kan det löna sig att skaffa licens för NEO:s nätupplaga. Nätversionen benämns numera *Svensk ordbok*. Licensen omfattar både ordboken och uppslagsverket Nationalencyklopedin. Dessutom ingår en ordbok mellan engelska och svenska och korsordshjälp med mera.

NEO är en mer omfattande syster till *Svensk ordbok/Norstedts svenska ordbok* i ett band. (NEO kom ursprungligen till som en reviderad och utbyggd version av *Svensk ordbok*, men *Svensk ordbok* har fortsatt att komma ut parallellt i nya upplagor). Artiklarna i *Svensk ordbok* är färre än i NEO, men de gemensamma artiklarna ser i hög utsträckning lika ut. Vissa längre artiklar är dock mindre till omfånget. Formella konstruktionsuppgifter saknas genomgående i *Svensk ordbok* liksom uppgifter om ordens ursprung.

Under 2009 kommer en ny, kraftigt reviderad upplaga av Nationalencyklopedins ordbok ut. Den kommer att gå under namnet *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. En närmare

NEO

presentation av den finns på adressen <<http://www.svenska.gu.se/forskning/lexikaliska-institutet/Projekt/svensk-ordbok/>>

En annan svensk deskriptiv ordbok med ungefär samma omfång som (gamla) Svensk ordbok är *Bonniers svenska ordbok*. Artiklarna är knapphändigare än i Svensk ordbok. I gengäld innehåller ordboken en hel del illustrationer.

Svenska Akademiens ordlista (SAOL) brukar också blandas ihop med *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB). SAOB är i likhet med Svensk ordbok en deskriptiv ordbok men den är därtill *diakron*, dvs. den redogör för ordens utveckling från 1500-talet fram till tiden för redigeringen. Eftersom ordboken började publiceras redan i slutet av 1800-talet är det stor skillnad på det ”nuspråk” som finns beskrivet i de

*Precis som det går bättre
att skruva i en skruv
med en skruvmejsel än
med en nagelfil när man
bäst resultat i fråga om
ordboksanvändning om
man väljer rätt redskap.*

första banden och i de senast utkomna. Man ska alltså inte vänta sig att hitta t.ex. dataord eller moderna sporttermer i början av alfabetet. För närvarande går ordboken fram till *trivsel* i alfabetet. Hela verket beräknas vara färdigt 2017.

SAOB finns fritt tillgänglig i en nätversion, som är användbar för många olika språkliga syften, inte minst för forskning. Texten är

skannad och i princip identisk med den tryckta versionen, men eftersom mycket gjorts automatiskt finns det missar och felaktigheter. De mångsidiga sökmöjligheterna uppväger dock vida nackdelarna. Nätversionen finns på adressen <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>

Nina Martola är lexikograf och föreståndare för Svenska avdelningen vid Focis.